

Миљан Васић*

Институт за филозофију,
Филозофски факултет Универзитета у Београду

ШТА ЈЕ ЕПИСТЕМИЧКО У ЕПИСТЕМИЧКОЈ ДЕМОКРАТИЈИ?

Сажетак

Епистемичка демократија, која током последњих деценија постаје доминантан приступ проучавању демократије унутар савремене политичке филозофије, подразумева широк спектар теорија које демократију доводе у везу са питањима истине, знања и формирања веровања. Традиционално, епистемичку демократију можемо одредити као скуп аргумената којима се брани способност „широких маса” да доносе исправне одлуке, а који своје почетке дузују филозофима просветитељства, пре свега Русоу и Кондорсеу. Унутар савремене епистемичке традиције, можемо уочити четири паралелна тока истраживања: испитивање агрегације судова приликом већинског гласања, испитивање епистемичких својстава јавне делиберације, приступ који се ослања на филозофију прагматизма и приступ заснован на епистемологији врлина. У овом раду ћемо испитати шта је заједничко сваком од ових приступа. У том циљу, епистемичку демократију ћемо довести у везу са два најчешћа вида аргументовања у прилог демократије: процедурализмом и инструментализмом. Према процедурализму, демократија је пожељна јер је сам процес одлучивања у којем у једнакој мери и на слободан начин учествују сви грађани интринсично

* Имејл адреса: miljan.vasic@f.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-2161-7977.

правичан. Инструментализам подразумева гледиште да је демократија пожељна у односу на недемократско одлучивање јер доводи до повољних исхода, као што су економски раст или испуњавање интереса највећег броја грађана, али и до избегавања неповољних, као што су глад или ратови. Иако највећи број заступника епистемичке демократије истовремено (барем у некој мери) заступа и инструментализам, тврдићемо да се свако инструменталистичко одређење епистемичке демократије суочава са приговором да се не може пружити прецизан критеријум за разликовање исправних од несправних одлука. Насупрот томе, показаћемо, чисто-процедурални епистемички аргументи у прилог демократије не западају у исти проблем, због чега им треба дати предност.

Кључне речи: демократија, епистемичка демократија, процедурализам, инструментализам, исправност, прагматизам, епистемологија врлина.

КРАТКА ИСТОРИЈА ЕПИСТЕМИЧКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Епистемичка теорија демократије јавља се током осамдесетих година прошлог века, као реакција на изазове које је пред демократску теорију поставила теорија друштвеног избора. Један од најважнијих резултата теорије друштвеног избора је Ероуова (*Kenneth Arrow*) теорема немогућности, која показује да групна рационалност понекад не може да задовољи исте услове као индивидуална (*Arrow* 1963). Овај резултат је коришћен као доказ у прилог тврдње да су резултати демократског одлучивања ирационални, арбитарни и бесмислени (*Riker* 1982). Као одговор на ову тврдњу, јавили су се другачији приступи проучавању демократије, који су узрок проблема видели у централним претпоставкама теорије друштвеног избора: да се демократско одлучивање изједначава са гласањем, као и то да се кроз демократско одлучивање изражавају личне преференције. Делиберативна теорија демократије одбацује прву претпоставку и истиче вредност процедуре јавне делиберације у односу на гласање (*Fishkin* 1991). Епистемичка теорија демократије није антагонистички

настројена према гласању, али доводи у питање другу централну претпоставку теорије друштвеног избора – да се гласањем изражавају личне преференције. Уместо тога, епистемичка теорија демократије, барем у свом класичном облику, гласање посматра као изражавање веровања у погледу тога које опције представљају *опште добро*. Један од кључних елемената ове концепције је претпоставка о постојању стандарда исправности политичких одлука, који је независан од процедуре одлучивања (Cohen 1986).

Због своје оријентисаности на питања општег добра, епистемичка демократија се обично посматра као теорија која у први план истиче квалитет демократски донетих одлука. Идеја да постоји опште добро, спојена са претпоставком да демократија подразумева колективну процедуру одлучивања као што је гласање, доводи до одређења епистемичке демократије као теорије која брани способност маса за доношење *исправних* одлука (Schwartzberg 2015, 188–189), где се исправност одлуке тумачи као усаглашеност са општим добром. Епистемичку демократију, међутим, можемо одредити и у нешто ширем смислу. Током последњих деценија, дешава се епистемички заокрет у демократској теорији, те је приметна тенденција да се у средиште демократске теорије поставе питања истине, знања и формирања веровања (Palumbo 2012). Иако постоје теоретичари који настоје да испитају епистемичка својства гласања (Goodin and Spiekermann 2018), скретање фокуса на епистемичка питања није заобишло ни делиберативну теорију. Због тога неки теоретичари испитују епистемичка својства јавне делиберације (Estlund 2008; Landemore 2012). Поред тога, можемо издвојити и прагматички приступ епистемичкој демократији (Anderson 2006; Misak 2009), као и приступ који се ослања на епистемологију врлина (Farrelly 2012; Landemore 2018). Усмереност на епистемичка питања је заједничка свим овим приступима, а већина њих прихвата и претпоставку да је могуће повући разлику између исправних и неисправних политичких одлука. У овом раду ћемо, међутим, тврдити да ова претпоставка представља највећи изазов за епистемичку теорију демократије.

Упркос томе што представља савремено поље истраживања, епистемичка теорија демократије има дугу предисторију. Заступници ове теорије издвајају неколико значајних историјских извора у којима је могуће пронаћи основе епистемичког оправдања демократије (Landemore 2013, 53–81; Schwarzberg 2015, 190–194). Најранији међу овим изворима је Платонов дијалог *Протагора* у којем насловни лик,

софиста Протагора, брани гледиште према којем је политичко знање распрострањено међу свим људима, насупротив Платоновом Сократу који заступа тезу да политичко знање поседују само најмудрији појединци (322c–322d). Међутим, упркос томе што тврди да свака особа поседује у себи неки део политичке мудрости, Протагора не показује на који се начин од ових делова може доћи до колективних мудрих одлука, због чега се у најбољем случају може тврдити да је ово прото-епистемички аргумент у прилог демократије (Landemore 2013, 55). Далеко значајнији антички извор у прилог епистемичке теорије демократије је Аристотелова *Политика*, у којој се налази одбрана „мудрости мноштва”. Аристотел, наиме, тврди да ће група људи, чак и ако нико од њих није највећи зналац, колективно доћи до бољих решења у поређењу са само једном особом, макар она појединачно била најмудрија (1281b). Иако је могућа скромнија интерпретација ове Аристотелове мисли, према којој филозоф тврди само то да је неко мање извршно тело бољи доносилац одлука у поређењу са једним владаром, теоретичари епистемичке демократије се опредељују за снажније тумачење према којем, када говори о групама, Аристотел има у виду читаву популацију полиса (Landemore 2013, 62; Waldron 1995, 564). У том случају, Аристотела можемо назвати првим представником епистемичке демократије у историји филозофије.

Када је у питању модерни период, највећи допринос епистемичкој теорији демократије долази од стране двојице представника француског просветитељства, Русоа (*Jean-Jacques Rousseau*) и Кондорсеа (*M. J. A. N. C. Marquis de Condorcet*). Русоова идеја *опште воље* као критеријума на основу којег се процењује исправност одлука, а која се открива кроз гласање, може се тумачити као основа епистемичког аргумента у прилог демократије (Landemore 2013, 69). Према Русоу, када се пред скупштину коју сачињавају сви грађани стави предлог неког закона, грађани не треба да се воде тиме да ли подржавају предлог или не, већ тиме да ли је он сагласан са општом вољом. На тај начин, када свако искаже своје мишљење, резултат гласања биће одраз те воље. Будући да се процена сагласности одлуке са општом вољом врши пре самог чина гласања, из Русоове теорије следи да општа воља постоји независно од гласања и да није њиме генерисана. Гласање је, међутим, поуздан показатељ опште воље јер, уколико су сви грађани гласали водећи се општом вољом као критеријумом, одлука већине ће, сматра Русо, сасвим

сигурно бити исправна, а грађани који се нађу у мањини морају да се приклоне одлуци већине (Ruso 1993, 104). Кондорсеов допринос епистемичкој теорији лежи у *теорему пороте*, математичком резултату којим се показује да вероватноћа да ће већина гласача донети исправну одлуку расте са бројем гласача (Condorcet 2001, 151). Под условом да су испуњени одређени (иако строги) услови о којима ће бити више речи нешто касније, теорема пороте може бити снажан аргумент у прилог способности маса да доносе исправне политичке одлуке. Због тога се ова теорема често наводи раме уз раме са Русоовом идејом опште воље када се говори о темељима епистемичког оправдања демократије.¹

Од каснијих аутора, међу важна имена за епистемичку демократију се убрајају Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*), као и Џон Дјуи (*John Dewey*). Иако скептичан према непосредној демократији и идеји да већинско гласање може да производи мудре одлуке, Мил се залаже за скуп институција које чувају индивидуалне слободе, а које заузврат омогућавају слободну размену аргумената која треба да доведе до откривања истине (Mil 2018, 99; Schwarzberg 2015, 193). Због тога Милову опште гледиште треба интерпретирати као позицију епистемичког либерализма, пре него епистемичке демократије (Landemore 2013, 76). Ипак, у расправи *О представничкој влади*, Мил даје и један епистемичко-демократски аргумент када критикује идеју „доброг деспота”. Према Милу, разлог због којег је боље имати мноштво које одлучује уместо просвећеног појединца лежи у чињеници да би највећи део становништва остао ускраћен за знање и способност неопходних за морално делање (Mill 2001, 51–52). Ово је негативно формулисан епистемички аргумент у прилог демократије, јер Мил овим заправо тврди да би грађани *уколико* би им се заправо пружила прилика, били сасвим компетентни за самостално политичко одлучивање (Landemore 2013, 77). Дјуијева филозофија је, пак, утицала на оне облике епистемичке демократије који одлазе даље од посматрања гласања као главног вида демократског одлучивања (Anderson 2006). За Дјуија је јавност та која поседује инхерентну епистемичку компетентност, али се она мора неговати кроз образовање и активно учешће у јавној делиберацији. Због тога за Дјуија демократија не подразумева само процедуру гласања, већ процес у којем се јавном

¹ О томе да ли је је Кондорсеова намера била да теоремом пружи математичко утемељење Русоове филозофије (видети Grofman and Feld, 1988; Estlund et al., 1989).

дискусијом разјашњава шта представља опште интересе и потребе (Dewey 2016, 223–224). Учешћем у дискусијама, грађани стичу бољу представу о друштвеним проблемима, чак и онда када нису експерти за решавање истих. С друге стране, сами експерти – схваћени као појединци који имају техничко знање – не могу да решавају јавне проблеме без увида јавности. Вредност демократије, дакле, лежи у њеном развијању *друштвене интелигенције* кроз колективне процесе истраживања и дискутовања (233). Дјуија због тога можемо одредити као зачетника епистемичке концепције делиберативне демократије (Landemore 2013, 83).

ПРОЦЕДУРАЛИЗАМ И ИНСТРУМЕНТАЛИЗАМ

Постоје два традиционално супротстављена одговора на питање због чега у политичком одлучивању демократији треба дати предност у односу на недемократске начине доношења одлука. Према једном гледишту, које се назива *процедурализам*, демократија је пожељна јер се сам процес одлучивања сматра интринсично правичним, будући да у њему – у једнакој мери и на слободан начин – учествују сви чланови политичке заједнице. Према заступницима процедурализма, дакле, демократија има интринсичну вредност под условом да њене процедуре третирају све грађане на једнак и правичан начин (Christiano 2003, 7). Према супротстављеном гледишту, демократија има предност у односу на недемократско одлучивање када је у питању квалитет одлука које се доносе. Ово је гледиште које се назива *инструментализам*. За представнике инструментализма, демократија је пожељна јер доводи било до повољних исхода, као што су економски раст, испуњавање интереса највећег броја грађана или повећање њихове среће, било до избегавања неповољних, као што су глад или ратови (Christiano 2003, 6; Landemore 2021, 363). У овом раду ћемо под инструментализмом подразумевати само један његов облик: епистемички инструментализам. Епистемички инструменталисти прихватају гледиште да се на (макар нека) политичка питања може одговорити исправно или неисправно, а да су демократске процедуре на добром трагу да открију исправне одговоре. Демократија је, дакле, према овом гледишту оправдана јер се њома доносе исправне одлуке.

Међутим, епистемичка теорија демократије као таква се често, иако не увек, смешта у инструменталистичке оквире.² Ипак, важно је нагласити да епистемичку демократију овде нећемо изједначити са епистемичким инструментализмом, будући да постоје епистемичке теорије демократије које трагају за средњим путем између процедурализма и инструментализма (Anderson 2006; Estlund 2008), као и оне које су епистемичке, али у потпуности одбацују инструментализам (Peter 2008). Заступници процедурализма и (епистемичког) инструментализма се, дакле, слажу у ставу да су демократски облици владавине бољи од недемократских – оно у чему се разликују су разлози због којих демократији треба дати предност. За процедуралисте, политички исходи би требало да буду правични, док би према инструменталистима они требало да буду исправни (List and Goodin 2001, 277).³

Упркос овој супротстављености, многи савремени видови оправдања демократије у исто време укључују процедуралне и инструменталне аргументе, премда у различитој мери. Заправо, неки теоретичари сматрају да различите теорије демократије формирају спектар у погледу епистемичких захтева које стављају пред грађане (Estlund 2008, 102; Kelly 2012, 54). На једном крају овог спектра налази се теорија друштвеног избора која – уколико уопште оправдава демократију – демократију брани на чисто процедуралном нивоу. На супротном крају спектра налазе се строго епистемички-инструменталне теорије према којима су демократске одлуке оправдане ако и само ако су исправне. Међутим, између ове две крајности, налази се низ теорија које комбинују оба правца

² Због тога се централна дистинкција између два начина оправдања демократије понекад повлачи, не између процедуралног и инструменталног, већ између процедуралног и *епистемичког* оправдања демократије (Fuerstein 2019; List and Goodin 2001).

³ Расправа између инструменталиста и процедуралиста се понекад смешта у оквире Ролсовог (*John Rawls*) разликовања несавршене и чисте процедуралне правде. *Несавршену* процедуралну правду, коју Ролс илуструје аналогijом са судским процесом, одликује постојање независног критеријума исправности, али јој недостаје процедура (ово је истовремено разликује од Ролсовог трећег типа процедуралне правде – савршене) која у свакој ситуацији доводи до повољног исхода. Примере *чисте* процедуралне правде налазимо тамо где не постоји независни критеријум исправности, али постоји правична процедура таква да ће исход, какав год био, и сам бити правичан под условом да је процедура исправно спроведена. Ролс овај тип процедуралне правде илуструје на примеру учествовања у некој коцкарској игри: под условом да ниједно правило игре није прекршено, било који износ који особа освоји у игри биће правичан резултат (Rols 1998, 92–93). Заступници инструменталног и процедуралног оправдања демократије се слажу у ставу да треба имати демократију – разлика је у томе што инструменталисти демократију најчешће виде као несавршену процедуру (Landmore 2013, 211), а процедуралисти као чисту (Peter 2008, 49–50).

истраживања, међу којима се истичу епистемички процедурализам Дејвида Естлунда (*David Estlund*) и дјуијевски приступ Елизабет Андерсон (*Elizabeth Anderson*). Овим теоријама је заједничко одбацавање оштре поделе на процедурално и инструментално оправдање демократије као неодрживе.

Према Естлунду, сви облици процедурализма почивају на идеји да демократске процедуре имају интринсичну вредност независну од исхода одлучивања; међутим, самим позивањем на процедуралне вредности, ове теорије признају постојање одређених супстантивних стандарда којима се објашњава због чега је демократија боља од, на пример, насумичног одлучивања (Estlund 2008, 65). Строго инструментална оправдања демократије – која Естлунд назива теоријама исправности – заснивају се на претпоставци да је политичка одлука легитимна само уколико је исправна на основу неког стандарда који је одвојен од процедуре, што је, као што смо видели, Русоова позиција. Естлунд одбацује ове теорије јер се њима претпоставља да они који се на слажу са одлуком већине *морају* да прихвате да нису били у праву (103–104). Као одговор на оба гледишта, Естлунд предлаже *епистемички процедурализам*, приступ који комбинује процедуралну правичност са гледиштем да демократија производи исправније исходе у поређењу са насумичним доношењем одлука. Ово гледиште је епистемичко јер се њиме тврди да постоје исправне одлуке и да су грађани у доброј епистемичкој позицији да утврде које су те одлуке, али је у исто време и процедурално јер се сматра да демократске процедуре морају да буду прихватљиве са различитих тачки гледишта (102).

Андерсонова је, као и Естлунд, критична према традиционалној дихотомији између процедурализма и инструментализма, те тврди да адекватна концепција демократија мора истовремено да укључи и критеријуме процедуралне правичности, али и супстантивне критеријуме независне од процедуре. Она предлаже *експериментални* модел, заснован на дјуијевском схватању демократије. Према овом моделу, демократија има три кључна елемента: диверзитет, дискусију и динамичност (Anderson 2006, 10). Ови елементи подразумевају то да адекватна концепција демократије мора узети у обзир епистемички диверзитет који постоји међу грађанима, прихватити дискусију као конструктивно обележје демократије, али и предвидети механизме којима се на динамичан начин преиспитују донете одлуке, у светлу својих последица. Андерсонова сматра да дјуијевска концепција

демократије у себи садржи сваки од ових елемената, чиме истовремено испуњава и процедуралне и инструменталне критеријуме (14).

ЕПИСТЕМИЧКА ДЕМОКРАТИЈА И ЊЕНИ МЕХАНИЗМИ

Указали смо на то да епистемичка концепција демократије представља скуп аргумената у прилог тврдње да су (велике) групе грађана у доброј епистемичкој позицији за доношење исправних политичких одлука. Међутим, епистемички аргумент у прилог демократије обично почива на механизмима којима се објашњава таква способност група. Механизми епистемичке демократије су (често формални) модели који показују због чега групе узете у целини, под одређеним идеализованим условима, постижу боље резултате од најкомпетентнијих чланова тих истих група. У литератури о епистемичкој демократији, фокус се обично ставља на три математичка модела: Кондорсеову теорему пороте, чудо агрегације и Хонг-Пејцов модел (Brennan 2016, 175–182; Landemore 2012, 265–271; 2021, 367–369; Schwarzbach 2015, 196). Четврти важан механизам је већ поменути дјуијевски концепција демократије. Ипак, да би се било који од ових модела уопште могао интерпретирати као механизам епистемичке демократије, неопходно је довести у везу основне претпоставке тог модела и процес колективног одлучивања, али и показати то да идеализовани услови на којима модел почива не пружају разлоге за скептицизам у погледу примене модела на околности које владају у стварном свету (Vasić 2022, 281–282).

Већ смо истакли значај Кондорсеа као једног од главних претеча епистемичке концепције демократије. Теорема пороте, која носи име по овом филозофу и математичару, представља први модел који је препознат као механизам епистемичке демократије. Овај модел претпоставља постојање две опције – једне исправне, а друге неисправне – и групу гласача који бирају између те две опције већинским правилом. Под претпоставком да ће сваки појединачни гласач изабрати исправну опцију са вероватноћом која је већа од насумичне, теоремом пороте се доказује да ће група таквих гласача изабрати исправну опцију са вероватноћом која је далеко већа од вероватноће да ће исправну опцију изабрати неки појединачни члан. Штавише, са повећањем броја гласача, повећава се и вероватноћа да ће већина изабрати исправну опцију, а при великим групама гласача

та вероватноћа се приближава апсолутној извесности (Goodin and Spiekermann 2018, 20).

Чудо агрегације представља феномен који се понекад може уочити онда када збрајање мноштва појединачних просуђивања од стране мање информисаних индивидуа доводи до прецизнијих резултата него просуђивање које би направила једна добро информисана индивидуа или мања група таквих особа. Овај феномен се често илуструје на примеру погађања тежине неког објекта. Иако појединачна особа тешко може погодити тачну тежину неког предмета у грамима, просечан одговор који би дала велика група процењивача може бити веома близу тачне вредности (Surowiecki 2005, 6). Као и Кондорсеова теорема пороте, овај резултат почива на *закону великих бројева*.⁴ Ови модели претпостављају да су гласачи налик неисправном новчићу који претеже на једну страну (List and Goodin 2001, 285–286). Са довољно великим бројем бацања, склоност новчића да чешће пада на једну од две стране испољаваће се све јасније. Појединачни гласач је, према овим моделима, на добром трагу да исправно одговори на политичка питања, али велика група таквих гласача биће готово непогрешива.

Математичарка Лу Хонг (*Lu Hong*) и друштвени теоретичар Скот Пејџ (*Scott Page*) развили су модел којим се показује под којим условима *разноликост побеђује способност*. Хонг-Пејџов модел представља симулацију поступака и интераговања различитих индивидуа и група која има за циљ да, у изузетно идеализованим условима, утврди како групе сачињене од различитих индивидуа колективно учествују у процесу решавања проблема. Након што сваки доносилац одлука у моделу покуша да самостално реши проблем и дође до њему доступног најбољег решења, из скупа свих доносилаца одлука се издвајају две групе: прву сачињава одређени број „најспособнијих” (односно, оних који су индивидуално дошли до најсупериорнијих решења), а другу исти број насумично одабраних појединаца. Након тога, свака од група покушава да колективно реши исти проблем. Упоредивањем резултата прве и друге групе, Хонг-Пејџов модел показује да ће насумично одабрана група конзистентно побеђивати групу најспособнијих доносилаца одлука (Hong and

⁴ Неки аутори истичу да се заправо ради о различитим облицима истог механизма (Landemore 2012, 265; Vermeule 2012, 344–346). Иако се, за разлику од Кондорсеове теореме пороте, чудо агрегације не односи искључиво на одлуке донете већином гласова, већ се може уочити у ширем скупу феномена, онда када се интерпретира као механизам којим се објашњава већинско гласање, овај модел почиње да се своди на теорему пороте.

Page 2004). Схваћен као механизам епистемичке демократије, Хонг-Пејцов модел је битно другачији од претходна два модела, јер се њиме не бране епистемичке способности великих група, већ оних са већом унутрашњом разноликошћу. Због тога овај модел не може бити аргумент у прилог епистемичке супериорности већинског гласања, али може представљати аргумент у прилог епистемичког оправдања процедуре јавне делиберације. Уколико јавну делиберацију интерпретирамо као процес колективног решавања проблема, Хонг-Пејцов модел може пружати добре разлоге за укључивање учесника са што већом когнитивном разноликошћу (Landemore 2013, 97).⁵

Дјуијевска концепција демократије, интерпретирана као механизам епистемичке демократије, почива на прагматичком схватању процеса истраживања који се заснива на расправи, експериментисању и гледишту да политичке одлуке морају бити подложне ревизији. Као заступница овог модела, Андерсенова је критична према другим механизмима епистемичке демократије (Anderson 2006, 12–13). Она замера Кондорсеовој теорему пороте на недостатку истицања диверзитета и дискусије међу грађанима (штавише, у класичном облику теореме се претпоставља да гласачи одлуке доносе независно једни од других). Осим тога, овај модел, као и Хонг-Пејцова теорема, полази од претпоставке да постоје унапред одређени исправни одговори на политичка питања, независни од процедуре. Иако објашњавају епистемичке бенефите групног одлучивања на различитим основама (велике групе наспрам разноликих група), оба модела воде ка закључку да су групне одлуке готово извесно и исправне, што значи да не предвиђају механизме за ревизију једном донетих одлука. Дјуијевски модел, пак, истиче континуирану тежњу за усавршавањем, што га, према мишљењу Андерсонове, чини значајно другачијим механизмом епистемичке демократије.

⁵ Отворено је питање до које мере демографску разноликоост треба схватити као гарант когнитивне разноликости; односно, да ли треба очекивати да ће фактори попут пола, година, различитих животних услова, или културних вредности, утицати на различитост приступа решавању проблема, посебно оних који су политичке природе (Page 2007, 7–8).

ПРОБЛЕМ ИСПРАВНОСТИ У ЕПИСТЕМИЧКОЈ ДЕМОКРАТИЈИ

Оно што је заједничко различитим приступима унутар епистемичке демократије је њихова усмереност на питања истине или формирања веровања грађана у погледу тога како треба да изгледају „исправни” политички исходи. Међутим, претпоставка да се на политичка питања могу дати исправни одговори није својствена само епистемичкој теорији демократије. Она је, такође, и основна претпоставка *епистократије* – гледишта да политичко одлучивање треба препустити само најбоље информисаним појединцима (Brennan 2016). Епистократска теорија, чији се најранији облик може приписати већ Платону, полази од претпоставке да постоји сазнатљива разлика између исправних и неисправних политичких одлука, као и претпоставке да се грађани међусобно разликују у погледу својих способности да процене исправност неке одлуке. На основу тих претпоставки, заступници ове теорије закључују да политичко одлучивање не треба да буде задатак свих грађана, већ само мале групе експерата. Ипак, епистемичка демократија из сличних претпоставки извлачи сасвим супротан закључак – да су масе грађана у доброј епистемичкој позицији да открију исправност политичких одлука. Оптимистичност у погледу епистемичких способности грађана заснива се на описаним механизмима епистемичке демократије. Проблем је у томе што сваки од ових механизма – без обзира да ли демократију посматра као процес праћења истине (што је случај са теоремом пороте и чудом агрегације) или решавања проблема (што је карактеристично за Хонг-Пејџов модел и Дјуијево схватање демократије) – полази од претпоставке да се на политичка питања могу понудити исправни одговори.⁶

У овој претпоставци лежи главна слабост инструменталистичког приступа демократији. Уколико је све што се од демократије захтева доношење исправних политичких одлука, поставља се питање због чега демократија треба да има предност над недемократским начинима доношења одлука, уколико они могу довести до подједнако исправних исхода, и то на ефикаснији начин (на пример,

⁶ Због тога се ови механизми често показују као мач са две оштрице. Ово је посебно уочљиво у случају Кондорсеове теореме пороте која, у под претпоставком да појединци нису довољно компетентни за процењивање исправности одлуке, води ка закључку да ће већинска одлука готово сасвим сигурно бити погрешна.

препуштањем политичких одлука малој групи зналаца). Позиције Естлунда и Андерсенове представљају покушаје да се на ово питање одговори путем помирења процедуралних и епистемичких циљева. Према њиховом гледишту, демократија је не само добар начин за доношење исправних одлука, већ је истовремено и интринсично правична. Проблем са позицијама „скромног” инструментализма је у томе што им се могу упутити исте замерке као строжим верзијама инструментализма.

Критичари инструментализма истичу да се свако позивање на независне стандарде исправности суочава са инхерентним ограничењем да је такав стандард тешко дефинисати ако у исто време прихватамо вредносни плурализам који влада у демократским друштвима (Peter 2008, 36). Позиција епистемичког инструментализма захтева критеријуме за разликовање исправних од неисправних политичких исхода, али међу грађанима може постојати разложно неслагање у погледу природе тих критеријума. Естлундов покушај да одговори на такве примедбе је сугерисање да постоји листа „примарних зала”⁷ које демократија треба да поуздано избегава. У том случају, могуће је суздржати се од позитивних дефиниција тога шта треба да представља заједничке циљеве и вредности у демократском друштву. Проблем је у томе што чак и негативно формулисани стандарди још увек могу бити предмет неслагања, тако да се оваквом стратегијом главна слабост инструментализма само привидно избегава (Gaus 2011). Дјуијевски модел какав заговара Андерсенова, демократију не види као процес праћења истине, већ као процес решавања проблема. Међутим, и овај модел је облик скромног инструментализма због своје усмерености на последице. Према дјуијевском моделу, успешност демократије се процењује на основу тога у коликој мери успева да задовољи заједничке циљеве, али се још увек претпоставља да су ови циљеви спољашњи у односу на демократску процедуру. Због тога се и ова теорија суочава са приговором да је неспојива са идејом вредносног плурализма. Иако ова теорија прихвата постојање диверзитета епистемичких перспектива, не узима у обзир могућност диверзитета у погледу вредности, због чега се дјуијевском моделу може приговорити да су сасвим могуће ситуације у којима једноставно не постоје

⁷ Естлунд примарна зла предлаже као инверзију Ролсове идеје примарних добара (Rols 1998, 96–97). У примарна зла, Естлунд убраја ратове, глад, епидемије, геноцид, као и економски или политички колапс (Estlund 2008, 163).

заједнички друштвени циљеви, те да у таквим ситуацијама таква одбрана демократије престаје да буде адекватна (Peter 2008, 44–45).

Као закључак, сугерисаћемо начин на који се демократија може бранити на епистемичким основама, али без обавезивања на инструментализам. У питању је позиција која се ослања на идеју да епистемичке врлине могу имати процедуралну вредност (Vasić 2023, 109–110). Ова позиција је блиска теорији коју заступа Фабијен Петер (*Fabienne Peter*), коју ауторка назива „чисти епистемички процедурализам”. Према Петеровој, демократија кроз процедуру јавне делиберације има интринсичну епистемичку вредност због тога што се њоме промовише међусобна одговорност, а не зато што се помоћу ње долази до исправних одговора на политичка питања (Peter 2008, 2013). Ово гледиште је у контрасту са Естлундовим епистемичким процедурализмом који укључује стандарде независне од процедуре, али и са дјуијевском демократијом, која са собом повлачи опасност од принудног неговања оних вредности за које се процени да представљају највеће друштвено добро.

Ипак, и позицији Петерове се може упутити епистократски противаргумент према којем, чак и ако се напусти гледиште да демократија треба да води исправним одговорима на политичка питања, квалитет јавне делиберације још увек може да варира у зависности од тога да ли се она одвија између лаика или експерата. Због тога позицији чистог епистемичког процедурализма придружујемо гледиште да елемент „епистемичког” у епистемичкој концепцији демократије треба тражити у епистемичким врлинама. Док неки теоретичари и саме епистемичке врлине смештају у оквире инструментализма (Misak 2008), овде ћемо усвојити гледиште према којем епистемичке врлине имају интринсичну вредност.

Према овом гледишту, епистемичке врлине (у које убрајамо искреност, епистемичку скромност, интегритет, епистемичку отвореност и друге) подразумевају окренутост ка истини, али се не вреднују у зависности од тога да ли *производе* истину. Нека особина се сматра епистемичком врлином, не због тога што представља поуздан показатељ истине, већ зато што се сматра пожељном за оне који *теже да сазнају* истину (Montmarquet 1987). Спојена са позицијом чистог епистемичког процедурализма, концепција интринсичне вредности епистемичких врлина представља епистемички аргумент у прилог демократије који се не позива на независне стандарде исправности.

Легитимност демократског одлучивања лежи у демократском процесу трагања за истином.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Anderson, Elizabeth. 2006. "The Epistemology of Democracy." *Episteme* 3 (1–2): 8–22. DOI:10.3366/epi.2006.3.1-2.8.
- Aristotel. 2003. *Politika*. Beograd: BIGZ.
- Arrow, Kenneth J. 1963. *Social Choice and Individual Values*. New York: John Wiley & Sons.
- Brennan, Jason. 2016. *Against Democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- Christiano, Thomas. 2003. "Introduction." In *Philosophy and Democracy: An Anthology*, ed. Thomas Christiano, 3–13. Oxford: Oxford University Press.
- Cohen, Joshua. 1986. "An Epistemic Conception of Democracy." *Ethics* 97 (1): 185–231. DOI:10.1086/292815.
- Condorcet, M. J. A. N. C., Marquis de. 2001. „Ogled o primjeni analize na vjerovatnost odluka dobivenih većinom glasova.” U *Condorcet: O napretku ~ O izborima i drugi spisi*, ur. Rade Kalanj i Radule Knežević, 141–227. Zagreb: Politička kultura.
- Dewey, John. 2019. *The Public and its Problems: An Essay in Political Inquiry*. Athens, Ohio: Swallow Press. DOI: 10.1177/0090591795023004001
- Estlund, David, Jeremy Waldron, Bernard Grofman and Scott L. Feld. 1989. "Democratic Theory and the Public Interest: Condorcet and Rousseau Revisited." *American Political Science Review* 83 (4): 1318–1340. DOI: 10.2307/1961672
- Estlund, David. 2008. *Democratic Authority: A Philosophical Framework*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Farrelly, Colin. 2012. "Virtue Epistemology and the 'Epistemic Fitness' of Democracy." *Political Studies Review* 10: 7–22. DOI: 10.1111/j.1478-9302.2011.0024.
- Fishkin, James. 1991. *Democracy and Deliberation. New Directions for Democratic Reform*. New Haven and London: Yale University Press.

- Fuerstein, Michael. 2019. "Epistemic Proceduralism." In *The Routledge Handbook of Social Epistemology*, eds. Miranda Fricker, Peter J. Graham, David Henderson and Nikolaj J. L. L. Pedersen, 377–385. New York: Routledge.
- Gaus, Gerald. 2011. "On Seeking the Truth (Whatever That Is) through Democracy: Estlund's Case for the Qualified Epistemic Claim." *Ethics* 121 (2): 270–300. DOI: 10.1086/658141.
- Goodin, Robert, E. and Kai Spiekermann. 2018. *An Epistemic Theory of Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Grofman, Bernard, and Scott L. Feld. 1988. "Rousseau's General Will: A Condorcetian Perspective." *American Political Science Review* 82 (2): 597–576. DOI: 10.2307/1957401.
- Hong, Lu, and Scott E Page. 2004. "Groups of diverse problem solvers can outperform groups of high-ability problem solvers." *PNAS* 101 (46): 16385–16389. DOI: 10.1073/pnas.0403723101.
- Kelly, Jamie Terence. 2012. *Framing Democracy: A Behavioral Approach to Democratic Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Landemore, Hélène. 2012. "Democratic Reason: The Mechanisms of Collective Intelligence in Politics." In *Collective Wisdom: Principles and Mechanisms*, eds. Hélène Landemore and Jon Elster, 251–289. Cambridge: Cambridge University Press.
- Landemore, Hélène. 2013. *Democratic Reason: Politics, Collective Intelligence and the Rule of the Many*. Princeton: Princeton University Press.
- Landemore, Hélène. 2018. "What Does It Mean to Take Diversity Seriously? On Open-Mindedness as a Civic Virtue." *Georgetown Journal of Law & Public Policy* 16: 795–805.
- Landemore, Hélène. 2021. "An Epistemic Argument for Democracy." In *The Routledge Handbook of Political Epistemology*, eds. Michael Hannon and Jeroen de Ridder, 363–373. London and New York: Routledge.
- List, Christian, and Robert Goodin. 2001. "Epistemic Democracy: Generalizing the Condorcet Jury Theorem." *The Journal of Political Philosophy* 9 (3): 277–306. DOI: 10.1111/1467-9760.00128
- Mil, Stjuart Džon. 2018. *O slobodi*. Beograd: Akia M. Princ.

- Mill, Stuart John. 2001. *Considerations on Representative Government*. London: Elecbook Classics.
- Misak, Cheryl. 2008. "A Culture of Justification: The Pragmatist's Epistemic Argument for Democracy." *Episteme* 5 (1): 94–105. DOI: 10.1353/epi.0.0027.
- Montmarquet, James A. 1987. "Epistemic Virtue." *Mind* 96 (384): 482–497.
- Page, Scott E. 2007. *The Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Palumbo, Antonio. 2012. "Epistemic Turn or Democratic U-Turn? On the Tension Between Philosophical Reasoning and Political Action in Deliberative Democracy." *Teoria Politica* 2: 269–291.
- Peter, Fabienne. 2008. "Pure Epistemic Proceduralism." *Episteme* 5: 33–55. DOI: 10.3366/E1742360008000221
- Peter, Fabienne. 2013. "The Procedural Epistemic Value of Deliberation." *Synthese* 190: 1253–1266. DOI: 10.1007/s11229-012-0119-6.
- Platon. 2023. *Protagora*. Beograd: Dereta.
- Riker, William. 1982. *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Long Grove, Illinois: Waveland Press, Inc.
- Rols, Džon. 1998. *Teorija pravde*. Beograd: JP službeni list SRJ.
- Ruso, Žan-Žak. 1993. *Društveni ugovor*. Beograd: Filip Višnjić.
- Schwartzberg, Melissa. 2015. "Epistemic Democracy and Its Challenges." *Annual Review of Political Science* 18: 187–203. DOI: 10.1146/annurev-polisci-110113-121908.
- Surowiecki, James. 2005. *The Wisdom of Crowds: Why the Many Are Smarter Than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies and Nations*. New York: Anchor Books.
- Vasić, Miljan. 2022. "How Realistic Is the Modeling of Epistemic Democracy?" *Critical Review* 34 (2): 279–298. DOI: 10.1080/08913811.2022.2055899.
- Vasić, Miljan. 2023. "The Procedural Value of Epistemic Virtues." In *Virtues and vices – between ethics and epistemology*, ed. Nenad

Cekić, 91–118. Belgrade: Faculty of Philosophy, University of Belgrade.

Vermeule, Adrian. 2012. “Collective Wisdom and Institutional Design.” In *Collective Wisdom: Principles and Mechanisms*, eds. Hélène Landemore and Jon Elster, 338–367. Cambridge: Cambridge University Press.

Waldron, Jeremy. 1995. “The Wisdom of the Multitude. Some Reflections on Book 3, Chapter 11 of Aristotle’s *Politics*.” *Political Theory* 23 (4): 563–584.

Miljan Vasić**Institute of Philosophy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade*

WHAT IS EPISTEMIC IN EPISTEMIC DEMOCRACY?

Resume

This paper examines the foundations and approaches within epistemic democracy – a field in political philosophy that links democracy with truth, knowledge, and belief formation. We explore four main approaches to epistemic democracy: judgment aggregation in voting, the epistemic qualities of public deliberation, a pragmatist approach, and virtue epistemology. The paper explains procedural and instrumental defenses of democracy: proceduralism values democracy for its fair and inclusive decision-making process. At the same time, instrumentalism sees democracy as superior because it produces favourable outcomes, such as meeting the public interest and avoiding social harm. Key mechanisms for epistemic democracy include Condorcet's jury theorem, the "miracle of aggregation", the Hong-Page diversity-trumps-ability model, and John Dewey's deliberative model. Each mechanism suggests that large and diverse groups can make better decisions under ideal conditions than individual experts or small, homogenous groups. The paper discusses the tension between proceduralism and instrumentalism in epistemic democracy, noting that a purely instrumental approach faces the challenge of defining clear criteria for "correct" political decisions, given the diversity of values in democratic societies. We maintain that epistemic democracy could overcome this issue by incorporating procedural fairness without rigid standards of correctness. Ultimately, we suggest a version

* Email address: miljan.vasic@f.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-2161-7977.

of a “pure epistemic proceduralism” theory, emphasising democracy’s intrinsic epistemic value in promoting mutual responsibility and fostering a collective pursuit of truth rather than arriving at externally defined correct answers. This approach, combined with the inherent value of epistemic virtues (like openness and intellectual humility), offers an epistemic defense of democracy that respects pluralism and democratic legitimacy without relying on strict standards of correctness.

Keywords: *democracy, epistemic democracy, proceduralism, instrumentalism, correctness, pragmatism, virtue epistemology.*
